

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Cursus Theologico-Moralis

Ad usum Tyronum elucubratus, Et in Quotidianis Prælectionibus

Quoad ea, quæ Moralis Theologia disputat de Legibus, de Præceptis
Decalogi, de Restitutione, ac de Contractibus

Viva, Domenico

Patavii, 1723

Synopses Omnes, Quæ in singulis Articulis tractatus hujusce de
Restitutione habentur hic colliguntur.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40673

SYNOPSES OMNES,

Quæ in singulis Articulis Tractatus hujusce de Restitutione habentur, hic colliguntur.

QUÆSTIO I. I

De iis, quæ ad ipsum Restitutionis actum pertinent.

ARTICULUS I. ibid.

Num ex violatione solius justitiæ commutativæ oriatur onus Restitutionis?

I. Restitutio large dicta fert iterato aliquem statuere in possessionem rei suæ. Presse vero dicta est Actus justitiæ commutativæ, quo quis damnum a se illatum proximo resarcit. II. Ad justitiæ commutativam spectat tribuere unicuique jus suum, & partes inter se justare, & exequare. III. In quo differat Restitutio a redditione depositi, aut commodati, a solutione mutui, & a satisfactio-
ne? IV. Per quid discriminetur justitiæ commutativæ a distributivæ, a legali, & a vindicativæ? V. Onus restitutionis non oritur ex violatione justitiæ pure distributivæ, & ideo solius justitiæ commutativæ est actus Restitutio. VI. Quid importat jus strictum in re, & ad rem? Quid etiam sit dominium, Usus, & Ususfructus? VII. Quando donatur aliquid distribuendum pluribus pro merito personarum, qui habet plura merita, habet jus strictum ad majorem summam, & ideo violatur justitiæ commutativæ, si ea non solvatur. At nemo privatus habet jus strictum ad bona communia, quæ non sunt distribuenda primario propter bonum privatum, sed propter

bonum publicum; unde per violationem justitiæ distributivæ non oritur obligatio restituendi. VIII. Episcopus conferens beneficia minus dignis tenetur resarcire damnum concurrentibus, & Ecclesiæ, non ex violatione justitiæ distributivæ, sed commutativæ. IX. Num peccet mortaliter Episcopus conferendo beneficia simplicia minus dignis, omissis dignioribus? Num etiam Princeps sic conferendo officia Gubernatoris, Judicis, &c.? X. Dux non distribuendo spolia hostium pro merito militum peccat contra justitiæ commutativam. XI. Ob læsionem justitiæ vindicativæ tunc datur onus restituendi, quando simul violatur commutativæ. XII. Qui negavit in judicio veritatem, non tenetur ad restitutionem damni secuti; secus vero si falsum testis est. Quid de Confessario, qui omisit poenitentem monere de Restitutione faciendâ? Tenetur Confessarius, si positive poenitentem deobliget: Sicut Advocatus, & Procurator, Gubernator, & Judex, si culpabiliter sint causa damni. XIII. Probabiliter peccat solum contra charitatem, & ad restitutionem non tenetur, qui emit omnes merces alicujus generis, ut postea carius illas vendat.

ARTIC. II. IO

De Necessitate Restitutionis faciendæ.

I. Necessarium ad salutem bifariam sumi potest, vel pro necessario necessitate medii, vel pro necessario necessitate præcepti. II. Restitutio est ad salutem
ne-

necessaria solum necessitate precepti. III. Cur Baptismus in re, aut in voto sit necessarius necessitate medii? IV. Preceptum de restituendo videtur principaliter esse de actu positivo, atque adeo affirmativum, & minus principaliter negativum. V. Preceptum restituendi diversum est a precepto non furandi; hoc est negativum, illud vero positivum. VI. Sunt duo precepta, Non furari, & Non retinere rem alienam; quia tamen eidem virtuti opponuntur, non committit duo peccata specie diversa, qui utrumque preceptum transgreditur. VII. Quot peccata committit, qui oblata oportunitate restituendi non restituit? VIII. Actus nostri non interrumpuntur moraliter per actus contrarios dumtaxat, sed etiam aliis viis.

ARTICULUS III. 13

Quanam sint radices, unde provenit obligatio restituendi?

I. Duplex est radix, ex qua sequitur obligatio restitutionis, videlicet Injusta acceptio, & Res accepta. II. Obligatio restitutionis orta ex prima radice injusta acceptiois haberi non potest citra actionem damnificativam; secus vero si oriatur ex secunda radice rei accepta. III. Non cessat obligatio restitutionis citra restitutionem, si ea oriatur ex prima radice; potest tamen sine restitutione cessare, si ex secunda radice oriatur. IV. Quando oriatur onus restitutionis ex prima radice, nullum debet pati damnum damnificatus; quando vero oriatur ex secunda, nullum debet pati damnum, qui restituit. V. Sicut non consurgit onus restitutionis ex lesione justitiae distributivae, Legalis, aut Vindicativae, ita neque ex damnificatione contra alias virtutes a justitia. VI. Hinc non tenetur ad restitutionem Medicus, si ex incuria egrotum occidat, quando nullo accepto stipendio medetur: Nec

Clericus alium inadvertenter occidens vacando venationi prohibita: Nec omittens succurrere extreme indigenti: Nec violans justitiam legalem. VII. Qui alium inadvertenter infamavit, ubi id advertit, tenetur famam restituere ex titulo injuste acceptiois potius, quam rei accepta. VIII. Judex ad restitutionem tenetur, si pecuniam accipiat pro ferenda sententia justa, non tamen si accipiat pro ferenda sententia injusta, patratio tali scelere.

ARTIC. IV. 16

Ex quam culpa contra justitiam oriatur obligatio Restitutionis?

I. Culpa alia est Theologica, alia Juridica, & illa vel mortalis, vel venialis, sive ex parvitate materiae, sive ex imperfecta deliberatione; Hac vero vel lata, vel levis, vel levissima. II. Ad contrahendam obligationem restitutionis requiritur culpa Theologica contra justitiam commutativam: Lata culpa juridica dicitur trahere onus restitutionis, quatenus raro admodum reperitur sine culpa Theologica. III. Si culpa istius Theologica sit levis ex parvitate materiae, trahit onus restitutionis sub levi; si vero sit levis ex imperfecta deliberatione, probabiliter ne sub veniali quidem parit ullam obligationem restituendi, etiam in materia gravi. IV. Leges civiles obligantes ad compensationem damni non obligant in conscientia, si absit culpa Theologica, qua ab iis praesumitur. V. Si tamen leges civiles non sint praesumptiva, sed dispositiva, obligant in conscientia ad damnum compensandum, sed post sententiam Judicis. VI. Ex peccato veniali ex parvitate materiae contra justitiam potest per accidens oriari gravis obligatio restituendi; ut si in ultimo furtulo per accidens non advertatur ad praeterita. VII. Quoties plures ab eodem parvam materiam furantur, iiant

aut unus advertat ad furtula aliorum, sed non sit causa moralis talis damni gravis, probabiliter non tenentur ad restituendam parvam illam materiam sub gravi; nisi forte ad id ex precepto superioris adigantur. VIII. Ad quid tenetur, qui per negligentiam leviter culpabilem grave damnum infert? Aut qui volens leviter damnificare, casu graviter damnificat? Aut Medicus, qui ex culpa levi juridica egrotum occidit? IX. Levis negligentia, qua excusat a compensando damno Depositarium; non semper excusat Commodatarium, aut Locatarium. X. In dubio num res perierit ex culpa gravi, an levi, daturne onus restituendi? XI. Probabiliter propter grave damnum causatum ab actione externa de se leviter damnificativa, posita cum intentione nocendi graviter, non datur onus restituendi sub gravi; Nec incurritur irregularitas, aut censura, vel reservatio propter tale delictum externe leve, sed interne grave, si verbi gratia, sic aliquis occidatur. XII. Non tenetur ad restitutionem, qui grave damnum intulit cum ignorantia antecedente; & probabiliter nec tenetur, si illud intulit cum ignorantia concomitante; sed si intulit cum ignorantia affectata, aut etiam crassa. XIII. Cur tenetur ad restitutionem, qui volens comburere domum Petri inimici, per accidens comburit domum Pauli amici; & ad restitutionem probabiliter non tenetur, qui volens occidere feram, per accidens occidit inimicum, quem conditionate vellet occidere, si ibi adesset?

ARTICULUS V. 26

Quomodo se gerat Confessarius cum obligato ad restituendum?

I. Nequit circa sacrilegium absolvi, qui non vult restituere statim totum, quod potest. II. Num possit permitti dilatio restitutionis ob lucrum, quod a debitore
Pars III.

speratur sine damno creditoris? Debet quidem hac in re Confessarius accommodare se opinioni probabili penitentis. III. Debitor volens restituere, dum est in articulo mortis, non potest heredibus committere, ut restituant, si potest tunc ipse restituere. IV. Restitutio facienda est a penitente antequam accedat ad Sacramentum Pœnitentiæ. Quod si ea non possit fieri, nisi post aliquod tempus, non est deneganda absolutio. V. In Jure solum pro foro externo precipitur, ut non impendatur absolutio a censuris non premissa satisfactione. VI. Qui promisit restituere statim, & non stetit promissis, non est de facili iterato absolvendus, multo minus tertia, aut quarta vice. VII. Tenetur ipse Confessarius restituere, si positive deobligavit culpabiliter penitentem a restituendo: Quod si culpabiliter solum omiserit illum monere, & Confessarius sit Parochus, qui ex officio tenetur confessiones audire, adhuc ipse probabiliter tenetur restituere. Et probabiliter etiam alii Confessarii. VIII. Parochus, si non moneat penitentem de restitutione facienda, ad restituendum ipse obligabitur ex levi culpa juridica; Alii vero Confessarii solum ex culpa lata.

QUÆSTIO II. 30

De Persona restituente.

ARTICULUS I. ib.

Quisnam teneatur restituere ex injusta acceptione?

I. Ad restitutionem tenetur tam qui rem alienam sine justo titulo habet, quam qui damnum alteri injuste intulit; quod multipliciter contingere potest. II. Recensentur precipue actiones injuste, quæ pariunt onus restitutionis. III. Pretium simoniace acceptum restituendum est Ecclesia, vel probabiliter ipsi danti. Sic
D d pa-

pariter eleemosyna magna erogata fingenti paupertatem restituenda sunt vel dari, vel aliis pauperibus. Munera pariter, qua dantur Judici pro ferenda sententia iusta. IV. Qui aliquid a pupillo per contractum onerosum acquisivit, num teneatur iure natura illud restituere? V. Qui alium impedit a consecutione boni debiti ex iustitia, ad restitutionem teneatur; Sicut etiam si quis malis artibus illum impediat ab alterius boni consecutione. VI. Quid si quis impediat alicui consecutionem officii publici, aut Beneficii, aut quod ex arariis publicis debetur pauperibus? VII. Diveriens stuvium cum alterius damno tunc ad restitutionem tenetur, quando id non facit ob propriam utilitatem, sed in damnum proximi. At non tenetur ad restitutionem, si bonis artibus impediat pauperi eleemosynam ex odio erga illum. VIII. Qui malis artibus impedit, ne fiscus acquirat ius ad poenam pecuniariam, non tenetur ad restitutionem.

ARTIC. II. 34

Quisnam restituere teneatur ex re accepta?

I. Ex re accepta consurgit onus restitutionis, siue ea extet post furtum, seu post contractum iniquum, siue res aliena extet absque tua culpa penes te. II. Res inventa num sint danda pauperibus? III. Thesauri inventi iure natura sunt primi occupantis; leges tamen civiles diversimode de iis disponunt. Num leges ista obligent in conscientia? IV. Quare acquisita per delictum, domino non comparente, retineri non possunt? V. Res bona fide empta a fure probabiliter ab emptore restitui potest furi, si aliter pretium recuperare non possit restituendo illam domino. At non potest alteri vendi ad pretium recuperandum. VI. Num peccet solum contra charitatem, an etiam

contra iustitiam qui reddit gladium domino furioso, quo ille abusus est adversus vitam innocentis? VII. Res aliena empta bona fide, si functionem recipiat, domino comparente, non est illi restituenda; nisi forte cum modica propria re sit immixta.

ARTICULUS III. 37

Quid restituere teneatur Possessor mala fidei?

I. Quisnam dicatur Possessor mala, aut bona, aut dubie fidei? II. Possessor dubie fidei comparatur possessori mala fidei, si dubium precesserit possessionem rei aliena; at si subsequatur, comparatur possessori bona fidei. III. Mala fidei possessor restituere debet, prater rem, etiam damnum secutum domino, ac lucrum, quod cessavit, necnon fructus rei naturales, & mixtos; non tamen quod dominus lucraturus esset ex turpi usu sua rei. IV. Quisnam dicantur fructus rei naturales, quisnam industriales, quisnam mixti? V. Si res furtiva cum rebus propriis misceatur, nec illa sit discernibilis, quid est restituendum domino? VI. Quid restitui debet, si res aliena in manu furis deterioretur? Quid si dominus illam deinde pluris venditurus esset, quam tunc valeret? VII. Possit aliquando fur ex furto lucrum reportare. VIII. Qui in navi projicit poculum aureum alienum, quod simul cum navi mox erat submergendum, probabiliter non tenetur quicquam restituere. Secus vero si rapiat rem mox ab alio fure rapiendam. IX. Quisnam fructus rei furtive debent a fure domino restitui? Et quid de melioramentis siue necessariis, siue utilibus, siue voluptuariis? X. Restitui debet a fure, prater rem furtivam, tam interesse ordinarium, quam extraordinarium; & quidem etiam si a Creditore de illo non moneatur. XI. Qui restituere debet, & non ex delicto, sed

sed ex mutuo, emptione, &c., & culpabiliter differt solutionem, probabiliter ad interesse extraco dinarium non obligatur, si monitio non precedat. XII. Fur, qui per aliquod tempus inculpabiliter non restituit, num teneatur ad interesse illius temporis?

ARTICULUS IV. 45

Quid restituere teneatur Possessor bonæ fidei?

I. Possessor bonæ fidei si non statim restituat, incipit esse mala fidei possessor. II. Debet se reddere indemnem bonæ fidei possessor; At restituere debet rem, ejusque fructus naturales, & mixtos, (demptis expensis) & id in quo factus est ditior, non tamen ex fructibus industrialibus. III. Res, & fructus, si non extent in se, reddantur in æquivalenti. At num dicantur in se extare, si cum aliis rebus propriis misceantur? IV. Qui rem alienam bona fide inique consumpsit, fornicando, ludendo, &c. ad restitutionem non tenetur, si nihil ex ea sit factus ditior. V. Si rem alienam bona fide donasti, aut vendidisti, tene risne contractum rescindere; sicut tenetur, qui virum pro gemma vendidit? VI. Res, & fructus naturales, & mixti restituenda sunt, demptis expensis, asimilatione laboris, & melioramentis etiam voluptuariis. Sed quid si hæc sint magni valoris? VII. Si in tela aliena pingatur pictura, qua excedat pretium tela, satis est restituere hujus tela pretium. Immo etiam si dubitetur an ea pictura tela pretium excedat? VIII. Qui bona fide in agro alieno suum frumentum seminavit, debet totam segetem detractis expensis restituere; Quod si seminasset alienum frumentum in agro proprio, debet solum restituere pretium frumenti. IX. Ex injusta damnificatione tenetur damnum compensare, qui, verbi gratia, incendit domum Petri sui amici, quamvis

invincibiliter putet illam esse Pauli sui inimici. Quid, si quis occidat Petrum amicum, quem invincibiliter putat esse Paulum inimicum?

ARTIC. V. 49

Quid restituere teneatur Possessor dubiæ fidei?

I. Dicitur possessor dubiæ fidei, qui rem possidet, quin possit certo affirmare illam esse suam, sive de hoc dubitet, sive etiam id opinetur. II. Multipliciter autem tale dubium sive negativum, sive positivum contingere potest. III. Ad quid tenetur qui bona fide cepit rem possidere, & deinde incipit dubitare, an sit aliena? IV. Qui magis inclinatur ad dicendum, quod res, quam bona fide cepit possidere, sit aliena, num ad aliquam restitutionem faciendam obligetur? V. Regula illa, In dubiis tutior pars eligenda est, quomodo interpretanda sit? VI. Ad quid tenetur, qui possidens rem bona fide incipit dubitare, an sit aliena, & omittit veritatem indagare? VII. Qui possidet rem mala fide, & deinde incipit dubitare an sit sua, debet ne integram rem restituere, an prorata dubii? VIII. Ad quid tenetur, qui incipit possidere rem a nemine possessam dubiæ fide, dubitando scilicet, sine sua, an aliena? IX. Qui rem ab alio bona fide possessam rapit, dubitans, aut opinans, quod sit sua, tenetur ad integram ejus restitutionem. Sic pariter restituere integre tenetur, qui in ludo per fraudem vincit, quamvis dubitet, num ob fraudem, an casu vicerit. X. Non solum in materia justitia, sed etiam in materia aliarum virtutum militat axioma illud, In dubio melior est conditio possidentis. XI. Ad dignoscendum autem, quando stat in possessione libertas, quando vero præceptum, Prior regula, qua assignari solet, est, quod in possessione stet id, quod tempore præce-

D d 2 dit.

dit, si libertas, libertas; si preceptum, preceptum; quod in plurimis exemplis fit perspicuum. XII. Altera regula, quam Doctores assignant, est, Pro eo stare possessionem in utroque foro, pro quo stat presumpcio; Hac vero stat pro ea parte, qua ad alteram transfert onus probandi incertum.

QUÆSTIO III. 59

De Cooperantibus ad damnum alterius.

ARTICULUS I. ib.

Quinam dicantur cooperari ad damnum alterius?

I. Ad restitutionem tenentur tam positive concurrentes ad damnum alterius, quam concurrentes negative; qui omnes ad subsidium memoria celebri dissiho continentur. II. Tria requiruntur, ut talis obligatio consurgat, & quod damnum securum sit, & quod illorum cooperatio precesserit, & quod hac fuerit causa efficax damni citra dubietatem. III. An, & quomodo ad restituendum obligetur, qui concurrat ad damnificationem proximi, qua ceteroqui etiam sine suo concursu fieret? IV. Num teneatur ad restitutionem, qui ad damnum alterius concurrat solum quoad modum, videlicet ut celerius fiat, & non quoad substantiam? V. Qui suo suffragio cum aliis concurrat ad sententiam injustam, quandoam a restitutione deobligatur? VI. Qui dubitat, an suo suffragio ad sententiam injustam efficaciter concurrerit, adhuc videtur cum aliis in solidum obligandus: Esto verum sit, quod adulter non teneatur alere prolem, de qua dubitat, num sit sua, an mariti VII. Deobligatur a restitutione, qui dubitat, an damnum sit securum, vel an ex aliqua sua actione graviter peccaminosa, vel an ad damnum influxerit; nisi tamen

urget presumpcio, unde non habeatur dubium, sed moralis certitudo; ut solet accidere, si consilium deur de damno parando. VIII. Quando damnum est securum, & dubitatur, num ex actione hujus, vel illius, uterque teneatur ad restitutionem.

ARTIC. II. 64

De Mandante damnificationem.

I. Tam explicitum, quam implicitum mandatum de proximo damnificando, securo effectu, trahit onus restitutionis. II. Mandans, revocato mandato, sive explicito, sive implicito, itant revocationis notitia ad Mandatarium perveniat, non tenetur ad restitutionem. III. Cur non pariter deobligetur a restitutione Consulens revocato consilio? IV. Si mandatarium in damnificando excedat limites mandati, num, & quando mandans teneatur etiam excessum compensare? V. Non tenetur mandans ad compensanda damna mandatarium, qui sponte, aut accepto precio mandatum accepit. VI. Ratiabilis damnificationis de se non trahit onus restituendi. Solum relate ad penas fori exterioris ratiabilis solet equiparari mandato. VII. Irregularitas tamen, que incurritur a mandante homicidium, non extenditur ad ratiabilem.

ARTIC. III. 67

De Consulente damnus alterius.

I. Nomine Consulentis damnificationem venit etiam qui hortatur, dirigit, instruit, terret minis, &c. Tenetur autem consulens resarcire etiam damnum, quod forte patitur Consiliarius, si hic bona fide procedat. II. Quandoam deobligatur a restitutione consulens? Et quomodo debeat consiliarium monere, ne deficiat? III. Ad restitutionem tenetur con-

fulens, etiamsi sine suo consilio adhuc
 damnum a consiliario inferendum esset,
 dummodo consilium moveat. IV. Si du-
 bitatur, an consilium influxerit, tene-
 turne Consiliarius aut integre, aut sal-
 tem pro rata dubii restituere, an omni-
 no deobligatur? V. Quando consilium non
 influit in substantiam, sed solum ad cir-
 cumstantiam damni, adhuc probabilius
 tenetur consulens ad restitutionem. VI.
 Probabilius etiam ad restitutionem tene-
 tur, qui suo consilio, vel auxilio coope-
 ratur ad damnum, quod etiam sine ta-
 li consilio, vel auxilio fieret omnino.
 VII. Qui male consulit non ex malitia,
 sed ex ignorantia graviter culpabili,
 num tenetur ad restitutionem damni ex
 consilio causati? VIII. Si stipendium ac-
 cipit, qui dat consilium, tenetur de le-
 vi culpa iuridica, quamvis non sine gra-
 vi theologica. IX. Qui sine gravi cul-
 pa dat consilium noxium, tenetur non
 solum ex charitate, sed probabilius etiam
 ex iustitia consiliarium monere ad aver-
 tendum damnum. X. Ad restitutionem
 non tenetur secundum se, nec peccat,
 qui dat consilium de inferendo damno
 minore ei, qui determinatus est ad infe-
 rendum damnum majus. XI. Secus ve-
 ro si quis consilium det de inferendo mi-
 nori damno Petro ei, qui determinatus
 est inferre majus Paulo.

ARTICUL. IV. 71

De reliquis positive cooperantibus ad
 damnificationem.

I. Positive ad damnificationem concu-
 runt etiam Consentiens, Adulator, Re-
 ceptator, & Participans, præter Man-
 dantem, & Consulentem. II. Consen-
 tiens, nempe Approbans, favens, aut
 ferens suffragium in delicto, ad restitu-
 tionem tenetur, si sic sit causa damni.
 At quid in dubio an suffragium instu-
 xerit in damnum? III. Qui ex officio
 tenetur suffragium ferre, ad restituti-

nem tenetur, si illud omittat, quando ex
 tali omissione sequitur damnum. IV. A-
 dulator, aut irrisor si sic damnum cau-
 set, ad restitutionem obligabitur, si ad
 id advertat, quamvis directe illud non
 intendat. V. Quinam dicatur Recursum
 prabens, ac Receptans? Et quando hic
 ad restitutionem tenetur? Etiam si ra-
 tionabiliter dubitet, quod ex furis rece-
 ptatione damnum sit secuturum, adhuc
 ad restitutionem obligabitur. VI. Cau-
 pones, qui chartas, sedilia, lumen con-
 cedunt iis, qui aliena pecunia ludunt,
 ad restitutionem tenentur; non tamen si
 permittant illos domi sua palam ludere.
 VII. Qui furem recepat amicitia cau-
 sa, ad restitutionem non tenetur, nisi
 sic sit causa, quod res furto sublata
 non restituatur, aut quod novum da-
 mnum causetur. Quonam pacto possint
 Advocati fures defendere? VIII. Si te
 non receptante furem, ab aliis facile
 receptaretur, illum adjuvando ad fu-
 giendum, & non concurrendo ad inju-
 stam retentionem, num tenearis ad re-
 stitutionem? IX. Participantis nomine ve-
 nit, qui præstio auxilio formaliter ad da-
 mnum cooperatur. X. Excusantur par-
 ticipantes, qui gravi metu adiguntur
 ad opus non malum intrinsece; ut qui
 remigant capri a Turcis in triribus
 adversus Christianos; aut qui metu mor-
 tis præbent furi claves ad furandum.
 XI. Quid si quis adjuvet furem, qui
 sine tali auxilio adhuc idem furtum fa-
 cturus esset? XII. Prævidens quod fur-
 tum, aut homicidium sit imputandum
 alteri innocenti, tenetur etiam huic da-
 mnum, quod inde reportat, compensa-
 re.

AR-

De Cooperantibus negative ad
damnificationem.

I. Ad restitutionem tenentur Mutus, Non obfians, Non manifestans, si contra iustitiam peccent non impediendo damnum proximi. II. In his oritur obligatio ex iustitia, non solum ex contractu, sed etiam ex quasi contractu, seu ex officio. III. Qui omittit impedire damnum, quod etiam posito impedimento sequeretur, ad restitutionem non obligatur, nec peccat, quamvis ex iustitia secundum se impedire illud teneatur. IV. Testis legitime interrogatus, qui non detegit veritatem, prout debet ex iustitia legali, non tenetur probabiliter ad restitutionem damni, quod inde sequitur. V. Nec tenetur Confessarius, immo probabiliter nec Parochus, qui culpabiliter omittit monere poenitentem de restitutione facienda. Nec Pater, si filiis denegat alimenta, quae ex pietate iis debet. VI. Famuli non tenentur ad restitutionem, si non impediunt furta domesticorum; secus vero extraneorum. VII. Custodes vecligalium, salinum, vinea ad restitutionem damni tenentur, si illud non impediunt; non tamen ad restitutionem poenae, quam deberet solvere delinquens. VIII. Iudices, & Episcopi si malo suo exemplo alios inducant ad furandum, probabiliter ad restitutionem damni non tenentur. Sed probabilius est, quod teneantur; Unde probabilius Episcopi censuras, & irregularitatem incurrunt, si non impediunt percussorem Clerici, & homicidia. IX. Qui non tenetur ex iustitia revelare furem, potest ab eo aliquid accipere ne revelet; dummodo illud non sit pars furti; nec per hoc fur reddatur animosior ad furandum. Quid si hic legitime a Iudice interrogetur de fure?

AA

Quantum singuli restituere teneantur,
quando plures ad damnificationem
cooperati sunt?

I. Si plures ad damnificandum concurrunt, singuli in solidum ad restitutionem tenentur, quando singulis non cooperantibus totum damnum non causaretur. II. Si vero singulis deficientibus adhuc damnum causaretur, tunc singuli tenentur solum ad partem damni pro rata sui influxus. III. Milites Urbem diripientes iniuste, quamvis nonnihil iniuriam animentur, non tenentur ad restitutionem, nisi ad id quod singuli diripuerunt: At Dux ad restitutionem totius damni ab exercitu causati obligatur; Sicut etiam Consilarii, Exploratores, &c. IV. Si tamen sine tuo consilio adhuc damnum causaretur, tunc pariter partialiter ad restitutionem obligaris pro rata influxus. V. Quando duo ingrediuntur domum ad furandum centum, itant unus sine altero non ingrederetur, tunc uterque tenetur in solidum restituere. VI. Videtur diversimode discurrendum, si a pluribus idem damnum causetur, ac si diversum. Nam si ad idem concurrant, omnes restituere debent in solidum, quamvis singuli sine aliis totum damnum non inferrent: Secus vero si concurrant ad damnum diversum. VII. Num peccet mortaliter, qui modicum furatur, advertens, quod alii plurimi pariter modicum ab eodem domino furentur, aut furati sint? VIII. Si excommunicatio feratur contra hos plurimos, si non restituant modicum illud, quod abstulerunt, talis excommunicatio supponit peccatum mortale, si minus iniustitia propter modicum illud, quod retinetur, salutem inobedientia. IX. Qui per plura furtula devenit ad materiam gravem, sicut sub gravi ea restituenda sit, num peccet lethaliter, si addat aliud furtulum?

AR

Quonam ordine restituere debeant
Concurrentes ad damnificationem,
quando tenentur restituere
in solidam?

I. Damnificans principalis tenetur totum damnum resarcire, & in ejus defectum alii minus principales. II. Principalis damnificator inter omnes damnificantes est Possessor male fidei. Si tamen res aliena extet in individuo, quamvis apud possessorem bona fidei, ab eo restituenda est. III. Quid si plures sint mala fidei possessores? IV. Post possessorem mala fidei inter damnificantes tenetur Mandans, & quidem etiam ante Executorem, aut Inductorem; necnon ante illum, qui consulit alteri, ut damnificationem mandet. V. Nomine Mandantis non venit quicumque alteri dicit, ut damnificet, sed qui dicit auctoritative. VI. Post mandantem tenetur Executor damni ante Consulentem; nisi hic dederit consilium fraudulenter. Quid de inducente alterum, ut suo nomine damnum inferat, vel in sui gratiam? VII. Si plures sint executores, puta in vasores, omnes principaliter tenentur, quamvis unus tantum ex illis, verbi gratia, invasum percutiat; nisi tamen aliquis sit precipuus, sine quo alii non invaderent. VIII. Post Executorem tenentur aque principaliter alic concausa tum positiva, tum negativa in solidum restituere, itant una restituentem totum, alia huic debeant partem suam restituere pro rata influxus. Alii tamen diversimode opinantur. IX. Ex praesacta doctrina varia corollaria deducuntur. x. Si damnificatus remittat debitum principali, reliqui ad nihil tenentur; Non tamen si remittat debitum minus principali. Quod si nolit agere contra principalem, non per hoc non potest agere contra minus principalem.

Quid, & Quantum restitui debeat.

ARTICULUS I.

90

An accepta ob turpem causam restituenda sint?

I. Contractus de re illicita faciendi rescindendus est. Quod si partim sit de re licita, partim de illicita, solum datur obligatio ponendi rem licitam. II. Pro scelere patrandi nihil promitti, dari, aut accipi potest, antequam illud patretur. Et quod acceptum esset, restituendum danti, nisi datum esset absolute ad alliciendum. III. Post sceleris patratiorem probabilis est, quod solvi debeat pretium pro illo promissum. IV. Qui post factum accepit pretium promissum pro scelere patrandi, probabilis potest illud retinere, etsi teneatur satisfacere parti laesa. V. Ex lege positiva restituendum est pretium simoniacum vel pauperibus, vel Ecclesia, in penam delicti. VI. Illi- cite sic acquisita a Filio, Uxore, servo, probabilis non debent restitui Patri, Marito, Domino.

ARTICUL. II.

92

An restituenda sint accepta ob causam honestam?

I. Restitui debent accepta ad prestandum opus debitum ex justitia; necnon pro omissione etiam ex justitia debita; Non tamen accepta pro opere honesto, aut pro omissione, qua ex justitia non debeantur. II. Num possit etiam aliquid accipi pro opere debito ex charitate, quod non sit laboriosum, puta pro deponendo odio? III. Si opus ex justitia debitum Titio ponitur in gratiam Caji, num possit a Cajo aliquid accipi? IV. Cur in foro externo non datur actio ad

re-

repetendum, quod traditum est pro opere ex iustitia debito? Et simul compellitur ad restitutionem, qui aliquid accipit pro non patrandō peccato. v. Non solum pretium, sed etiam munus involuntarie donatum pro opere debito ex iustitia universim restituendum est; non tamen si desur liberaliter. vi. Num possint famuli Judicis aliquid accipere a Titio, ut hic ante alios introducatur, & ejus causa prius expediatur? vii. Quando nam possint Officiales Judicis munera sibi donata retinere? viiii. Leges civiles si solum prohibeant, & non irriter acceptionam munerum, non obligant ad restitutionem; Sicut nec juramentum de illis non acceptandis. ix. Si lex aliqua irriter donationem munerum, hac restituenda sunt danti, nisi aliter statuat ipsa lex; & tunc requiritur etiam sententia Judicis, ut a dante tollantur.

ARTICULUS III. 97

An Bona incerta, vacantia, derelicta, & Animalia, quæ piscatione, aut venatione capiuntur, restituenda sint?

I. Bona incerta, si acquisita sint ex delicto, restituenda sunt pauperibus. Quæ tamen sine delicto retinentur, probabilius danda sunt etiam pauperibus, sed probabiliter retineri possunt. II. Post factam compositionem per Bullam bonorum incertorum, si dominus compareat, probabiliter ea non sunt restituenda. III. Etiam Episcopus potest in sua Diœcesi compositionem facere debitorum incertorum. IV. Bona vacantia, necnon derelicta sunt primo occupantis jure nature; Jure tamen positivo aliud decernitur de bonis vacantibus. v. Animalia, quæ venatione, aut piscatione capiuntur, secundum se sunt etiam primo occupantis. vi. Potest Princeps sibi venationem, ac piscationem reservare, & potest reddere subditos incapaces domini relatæ ad fe-

ras in suo nemore capias. vii. Ad restitutionem tenetur, qui venatur in loco, ubi a Principe alteri concessum est jus venandi; non quidem restituendo feras captas, sed compensando damnum, quod alteri probabiliter inulit habenti jus venandi. viiii. Animal alterius, quod damnum infert in tuo pradio, non potest occidi, nisi aliter grave damnum impediri non possit.

ARTIC. IV.

An iterum facienda sit restitutio, quando res furtiva data alteri, ut restituatur, non pervenit ad dominum?

I. Res debita ex delicto, si deferatur per nuncium a debitore electum, perit ipsi debitori, antequam ad dominum perveniat; Sed si nuncius eligatur a Creditore, perit Creditori. II. Res non debita ex delicto, sed ex contractu, si eadem in individuo debeatur, perit semper Creditori, si non pereat ob culpam debitoris: At si non debeatur eadem in individuo, perit debitori, si per nuncium a se electum transmittatur. III. Res tamen, quæ solum debetur ex recepta, quamvis transmittatur per nuncium a debitore electum, perit semper Creditori, quamvis non debeatur eadem in individuo, dummodo non pereat ob culpam debitoris. IV. Quid si res debita transmittatur per Parochum, vel Confessarium, & illa ad dominum non perveniat? v. Quid si post conventionem cum Creditore, quod res transmittatur per Petrum, deinde transmittatur per Paulum expertum fidelem, & res ad dominum non perveniat?

An res domino nocitura restituenda sit?

I. Quousque dubitetur, aut probabile sit, rem esse domino nocituram, ut gladius furioso, non est restituenda. II. Probabilis est, quod peccetur etiam contra iustitiam, si res isthac cum alterius damno restituatur. III. Negative se habens ad injustam actionem non tenetur ad restitutionem, nisi ex officio debeat illam impedire. At in casu nostro reddens gladium domino furioso positive concurret ad mortem innocentis, & ideo ad restitutionem obligatur. IV. Solvens Usurario usuras, quibus abutatur ad novas usuras exigendas, remote ad peccatum concurret; at in casu nostro proxime. V. Differenda pariter est restitutio rei aliena, etiam quando dominus illa abusus est ad peccandum contra alias virtutes a iustitia. VI. Non tenemur auferre a domino res suas, quibus ille est abusus, sed huiusmodi res tenemur non restituere. VII. Coniux illicite petenti debitum num, & quando possit illud negare? VIII. Non videtur improbabilis sententia nonnullorum, quod scilicet circa culpam restitui possit domino res, qua ille abusus sit contra alias virtutes a iustitia.

QUÆSTIO V. 104

De Persona, cui facienda est Restitutio, ac de reliquis circumstantiis Restitutionis.

ARTICULUS I. 104

Cui facienda est Restitutio.

I. Restitutio ex titulo rei accepta facienda est domino: Ex titulo autem injusta acceptationis facienda est illi, cui da-
Pars III.

mnium est irrogatum. II. Qui eadem actione pluribus damnum intulit, omnibus tenetur illud resarcire; Quid si malis artibus plures impederit a Beneficio consequendo? III. Num differens deferre rem donatam usque ad mortem donantis teneatur non solum donatario, sed etiam heredibus donantis restituere? IV. Surrapiens rem alienam a Cajo bona fide illam possidente, tenetur illam non Cajo, sed domino restituere. Similiter qui rem alienam dono accepit a fure, non furi, sed domino restituere illam debet. Sed quid si a fure illam emerit? V. Qui bona fide in opera pia impendit rem domino restituendam, num teneatur iterum restituere? Et qui rem furtivam bona fide emit, & revendit, ad quid tenetur? VI. Restituens creditori sui creditoris immunis est a nova restitutione, quando est liquidum debitum creditoris immediati. VII. Circa vim potest amicus Caji accipere centum a Titio auctoritate propria, servatis regulis compensationis, ut ea dec Cajo creditori Titii. VIII. Num possit dominus ingredi domum furis, & per vim rem suam recuperare?

ARTICULUS II. 108

Ubi, & cuius expensis facienda sit Restitutio?

I. A Possessore mala fidei restituenda res est domino propriis expensis, reponendo illam, ubi dominus illam possessurus esset, si non fuisset furto sublata. II. Qui restituere non potest sine expensis majoribus, quam res ipsa valeat, ad quid tenetur? Num possit uti beneficio Bullæ compositionis? III. Possessor bona fidei non tenetur suis expensis rem domino restituere, aut illum monere, ut rem suam sibi capiat: Quod si sine magnis expensis id fieri nequit, nec speratur, quod dominus velit amplius sibi rem accipere, potest dari pauperibus, ac potest etiam ipse
E c sibi

sibi eam retinere. *17.* Qua debentur ex contractu, vel quasi contractu, restitui debent in loco, ubi res accepta fuit: Si tamen aliter sit conventum, compensanda sunt expensae. *v.* Si contractus cedit in bonum debitoris, expensis istius facienda est restitutio; Sicuti si cedat in bonum creditoris, hic debet solvere expensas; Et si in bonum utriusque, uterque. *VI.* Ubinam restituenda sint res ex testamento donata, aut commodata, vel pensiones &c.? *VII.* Res ex contractu debita, quae sine magnis expensis non potest domino restitui, vel potest dari pauperibus, vel retineri a debitore, si forte dominus compareat.

ARTICULUS III. 111

Quando facienda est Restitutio?

I. Restitutio fieri debet statim, non physice, sed moraliter, & humano modo; praesertim si non fiat ex delicto, nec grave damnum afferat brevis dilatio. *II.* Censuum solutio non solet fieri sine prava creditoris monitione; si tamen hac non fiat ob verecundiam, aut timorem, peccat, qui diu solutionem differt. *III.* Qui culpabiliter solutionem debitam differt, nec vult solvere, nisi cogatur a iudice, tenetur compensare damnum, quod patitur creditor. *IV.* In nonnullis casibus potest creditor petere, ut ante praefixum terminum reddantur res sua.

ARTIC. IV. 112

Quomodo facienda sit Restitutio?

I. Potest restitutio fieri per alium. At quid, si ad dominum non perveniat, quando fit per Confessarium? *II.* Quod ex delicto debetur, totum simul restitui debet; Et in qualibet pecunia fieri potest restitutio, nisi aliter sit conventum. *III.* Debitor ad infamiam declinandam

potest restituere privatim. At qui publice alios fraudavit, tenetur ex charitate publice restituere ad scandalum vitandum. *IV.* Potest debitor ad infamiam vitandam fingere, quod debitori donet id, quod debet restituere. Quod si hoc intuitu aliquid redonatum est, restitui debet. *v.* Num satisfaciatur, qui debens centum Titio, immemor talis debiti ei donet centum? Aut Beneficiarius, qui post horarum omissionem elemosinas erogat ignorans, aut non advertens, quod debeat restituere fructus Beneficii?

ARTIC. V. 113

Quo ordine facienda est Restitutio Creditoribus?

I. Praeter ordinem servandum inter Personas, quae debent restituere, attendendus est ordo servandus inter Personas, quibus fieri debet restitutio, quando bona debitoris non sufficiunt ad integre solvendum omnibus. *II.* Quid sit jus in re, quod habent Creditores Reales, quid vero jus ad rem, quod habent Creditores Personales, & Chirographarii? *III.* In quo differat Pignus ab Hypotheca, quae multiplex est? *IV.* Debitor habens rem alienam in individuo restituere illam debet, antequam aliis Creditoribus satisfaciatur; etiamsi dominus ignoretur, dando tunc illam pauperibus. *v.* Si adhuc extans apud emptorem sit credito vendita, praesertendus est venditor aliis Creditoribus: Non tamen si ab emptore sit revendita alteri. *VI.* Debita certa preferenda sunt incertis. *VII.* Probabilius neque debita ex delicto preferenda sunt debitis ex contractu, neque ista illis, sed pro rata utriusque satisfaciendum. *VIII.* Debita ex contractu oneroso preferenda sunt debitis ex contractu gratuito. Quid tamen de legatis, de expensis funeris, aut factis causa testamenti? *IX.* Credi-

toribus realibus habentibus hypothecam, vel pignus prius satisfaciendum, quam Chirographariis. Et prior hypotheca preferenda posteriori, exceptis nonnullis casibus. x. Prior emptor preferendus est secundo, nisi res sit huic tradita, exceptis etiam nonnullis casibus. xi. Creditores Chirographarii priores probabilius non sunt preferendi posterioribus, xii. Inter aequales creditores videtur preferendus petens, etiam extra iudicium, aliis non petentibus. Peccat tamen contra iustitiam debitor, si preferat creditorem, qui non est preferendus. xiii. Num Creditor, qui iniuste a debitore praefertur aliis, possit sibi retinere, quod sibi debetur? xiv. Num possit Creditor pauper ex solo titulo paupertatis aliis praeferrari? xv. Qui titulo aut gratioso, aut oneroso, sive bona, sive mala fide accepit aliquid ab eo, qui non est solvendo suis creditoribus, ad quid tenetur? xvi. Debitor, qui suis creditoribus non est solvendo, peccat contra iustitiam, si repudiet donationem, aut hereditatem, qua possit satisfacere.

QUÆSTIO VI. 120

De Causis, ob quas omitti, vel differri possit Restitutio.

ARTICULUS I. ib.

De Causis, ob quas differri potest Restitutio.

I. Differri potest restitutio, si debitor restituendo patitur damnum duplo majus, quam patitur creditor ex tali dilatione; vel si pati deberet iacturam fame, aut alterius damni notabilis. II. Potest etiam differri, si deberet aliter vendere centum aureis rem valentem biscentum; aut si deberet vendere instrumenta sua artis, aut si deberet vir nobilis artem manulem exercere. III. Sicut etiam si

deberet cadere de proprio statu iuste acquisito, quamvis debita ex delictis contracta sint. At si per usuras status sublimior acquisitus sit, etiam heredes cum mutatione status tenentur restituere; Sicut etiam si res in individuo restituenda sit. IV. Nequit restitutio differri, ne quis magno lucro privetur. V. Differenda est restitutio, si ex ea grave damnum alteri sequatur. VI. Quanam impotentia dilationem restitutionis permittat? VII. Num licite differens restitutionem teneatur ad interesse? VIII. In gravi necessitate licitum est restitutionem differre, non tamen furari. In extrema necessitate dives tenetur ex charitate offerre pauperi res necessarias; Et ex iustitia tenetur non impedire, ne illas sibi accipiat. IX. Cessio honorum, seclusa impotentia, non excusat a statim restituendo. Quid ea ferat pro foro externo? Nequit Clericus cedere bonis cum ignominia sui status. X. Qui cedit bonis, quantum possit occultare ad honeste vivendum? XI. Artifex, qui bonis cessit, tenetur exercere, sicut prius, artem suam, ut possit suis creditoribus satisfacere quantum potest. Quid si religionem ingrediatur?

ARTIC. II. 126

De Debiti remissione, quæ excusat a restitutione.

I. Condonatio creditoris tunc excusat debitorem a restituendo, quando ea est plene libera, Et a jure non irritatur. II. Remissio facta debitori fingenti se pauperem est invalida, utpote facta per dolum circa causam finalem. III. Si condonetur pars debiti ob metum injustum, ne scilicet totum creditum amittatur ob culpam debitoris, talis condonatio est invalida; secus vero si fiat ob metum justum, ne scilicet totum creditum amittatur ob debitoris inopiam. IV. Est etiam invalida, si metus a tertia

Ec 2 per-

persona incutiatur ad remissionem extorquendam. v. Debitor, qui sine fraude se composuit cum creditoribus, non tenetur deinde partem debiti sibi remissam restituere, si deveniat ad pinguiorem fortunam; secus si sese in Ecclesiam recipiat, ut pars debiti sibi remittatur.

vi. Excusatur a restitutione debitor, cui constat de voluntate sive formali, sive praesumpta creditoris debitum remittentis; focus vero si de ea dubitet.

ARTICULUS III. 128

De occulta compensatione excusante debitorem a restituendo.

i. Ut a restitutione reddat immunem, Compensatio occulta fieri debet cum suis requisitis. ii. Debet quippe esse moraliter certum debitum compensandum, & non dubium, aut probabile. iii. Debitum istud debet esse ex iustitia, non ex alia virtute, puta ex promissione, aut voto, vel ex gratitudine. iv. Res, qua fiat compensatio, debet esse ipsius debitoris, non deposita, aut alteri hypothecata. v. Requiritur etiam, ut debitum non possit aliter recuperari sine gravi incommodo. Num sit mortale, cessante scandalo, hanc conditionem omittere? vi. Debet vitari grave damnum alterius, qui forte infamaretur, ac ipsius debitoris, qui forte iterum restituere. vii. Num possit cum equivocatione iuratus negare, quod aliquid acceperit, qui accepit aliquid in compensationem? viii. In quibus casibus possunt famuli sibi compensare ab heris suis, quod sibi iudicio prudentium propter famulatum debetur? ix. Si Sacerdos nequeat recuperare decem carolinos debitos a Titio, & hic det illi totidem carolinos pro decem missis celebrandis, poteritne ob compensationem omittere missarum celebrationem? x. Num filius laborans pro Patre possit pro tali labore aliquid sibi occulte compensare? xi. Num possit fieri

compensatio in delictis, non restituendis, verbi gratia, famam illi, qui te infamavit? Et num possit infamia compensari pecunia? xii. Possitne aliquando ob debitum probabile fieri compensatio? Præsertim si probabilitas versetur circa ius, non circa factum?

ARTICULUS IV. 133

De Compositione, & Judicis auctoritate excusantibus a restituendo.

i. Liberat a restitutione debitorem compositio, qua fiat a Pontifice, vel ab Episcopo in propria Diocesi pro debitis dumtaxat incensus. Et probabiliter si deinde dominus compareat, nihil ei debetur. ii. Quid requiratur, ut possit Pontifex pro debitis certis compensationem, aut dispensationem concedere? Sit ut potest Pontifex in penam privare reum bonis temporalibus, ita potest deobligare debitorem a restitutione facienda alicui criminoso. iii. Multipliciter potest Index eximere debitorem ab onere restituendi, praesertim in penam delicti a creditore parati; Vel si ex aequitate aliquid alicui adjudicet, quod ex rigore iustitiae illi non debetur.

ARTICULUS V. 134

De Praescriptione, quatenus a restituendo excusat.

i. Praescriptio legitima etiam pro foro interno a restituendo deobligat; conceditur tamen locus piis, & minoribus restitutio in integrum. ii. Lex praescriptionis non est instituta in penam negligentiae creditoris, sed ad lites innumeras vitandas; Nec nititur in falsa praesumptione culpa illius. iii. Quinque sunt Praescriptionis conditiones, Possessio continuata, Capacitas possidendi, Bona fides, Titulus probabiliter praesumptus, & Lat

psus temporis a lege definiti. *IV.* Ad prescriptionem requiritur, & sufficit possessio civilis rei, quamvis sit sine naturali possessione. *V.* Prescribere non potest Laicus res Ecclesiasticas. Nec religiosus aliquid prescribere potest. *Quid de pupillo?* *VI.* Homo liber prescribi nequit. Nec res furtiva; At si bona fide hac ematur, vel accipiat, post annos triginta prescribi potest. Neque prescribi possunt res, qua alienari non possunt, ut res Ecclesiastica, nisi spatio triginta annorum. *VII.* Si bona fide per annos triginta possideatur ius non solvendi debitorum, prescribitur. Non prescribit tamen, qui dubia fide cepit possidere, aut qui bonam fidem interruptit per malam fidem: Dubium tamen superveniens bonam fidem non interruptit. *VIII.* Num possint haeres, & legatarius prescribere, si bona fide habeant res, quas restatur, qui mala fide eas possidebat? *IX.* Num possit prodesse ad prescribendum bona fides orta ex ignorantia juris clari, saltem post spatium triginta annorum? *X.* Ignorantia juris, qua non prodest ad prescribendam rem inalienabilem, prodest ad prescribendos fructus talis rei, relate ad quos ignorantia est potius facti. *XI.* Titulus probabiliter presumpsus non eodem modo requiritur ad prescribendum, quam bona fides; sine illo quippe prescribitur spatio triginta annorum, vel quadraginta contra Ecclesiam, aut centum contra Ecclesiam Romanam: Et si ius commune repugnet ad prescribendam, adhuc sufficit tempus immemorabile, in quo titulus presumitur: Nunquam tamen sine bona fide legitime prescribitur. *XII.* Usucapio praeter titulum, & bonam fidem, requirit triennium inter presentes, & quadriennium inter absentes; Sine titulo autem requirit spatium triginta annorum. Prescriptio vero exigit decem annos inter presentes, viginti inter absentes, & sine titulo triginta. At contra Ecclesiam quadraginta, & contra Ecclesiam Romanam centum. *XIII.* Ut con-

suetudo contra legem prescribat, satis est, vel quod passim fiat contra legem conscio Superiore, vel quod inscio Superiore contra legem fiat per decennium.

ARTIC. VI. 139

Num interitus rei alienae, aut ingressus in Religionem a restituendo excuset?

I. Interitus rei alienae in specie restituenda a restituendo excusat, si pereat citra culpam debitoris, nec aliter sit conventum. *II.* Probabilius videtur posse secundum se are alieno gravatum ingredi Religionem, & sic a restituendo deobligari, si alia via non possit. *III.* Sic sponsus post sponsalia jurata potest ingredi Religionem. *IV.* Num teneatur hic Religiosus laborare iuxta suum statum de licentia Superioris, ut debitis satisfaciat? *V.* Num pariter teneatur acceptare donationes, aut hereditatem, qua detur Creditoribus? *VI.* Religiosus, qui post professionem alios damnificavit, praesertim si sit Prelatus, ad quid tenetur, ut damnum resarciatur?

QUÆSTIO VII. 142

De Restitutione in particulari.

ARTICULUS I.

De restitutione propter homicidium, & mutilationem.

I. Provocatus ad pugnam, si alium occidat, non tenetur quicquam restituere, quamvis nonnihil excesserit. Qui tamen invaditur ab altero, ad restitutionem obligabitur, si notabiliter excedat occidendo invasorem. *II.* Num peccet contra iustitiam Clericus, qui potest fugere invasorem, sed non fugit, sed illum occidit cum moderamine debito? *III.* Qui artificem occidit, tenetur etiam lu-

crum

erum illi cessans ex sua artis exercitio restituere; Sed debetne astimationem laboris detrahere? Debetne quicquam restituere Creditoribus occisi? **IV.** Num pro vita, pro mutilatione, pro cicatrice, pro fama iniuste sublata aliquid restituendum sit? Et quid pro vita servi, aut animalis alterius? Quid pro homicidio, quod fecit filius? **V.** Qui collocat cadaver occisi ante domum Tuii, praevidens, aut etiam intendens, ut Titius tanquam homicida puniatur, num teneatur ad restitutionem? **VI.** Tam ex homicidio casuali, quam ex indirecto, non secus ac ex voluntario oritur obligatio restitutionis, supposita in iis gravi culpa contra iustitiam. **VII.** Num sit reus homicidii vulnerans graviter Peritum, qui deinde ex Medicorum culpa decedat? Aut qui volens occidere Titium, casu occidat Cajum? Aut qui alium occidit in ebrietate? **VIII.** Propter damnum illatum occiso in curatione vulnerum, & ob luorum, quod illi ante mortem cessavit, facienda est restitutio heredi, & hoc deficiente, pauperibus: Propter damnum vero, quod aliis ex homicidio consurgit, facienda est restitutio solum heredibus necessariis, non aliis. **IX.** In quibusnam casibus licitum est homini se ipsum occidere, aut mutilare? Num licite pueri castrantur ad vocem conservandam? **X.** Num possit aliquando indirecte innocens occidi? Num Saraceni innocentes occidi possint, ne fiant deinde hostes Christianorum? Num possit dari pharmacum pregnantium cum periculo occidendi foetum animatum? **XI.** Quid requiritur, ut licite possimus in vasorem occidere in propriam, aut proximi defensionem? Plures theses hac de re proscripta recensentur.

De Restitutione propter detractionem.

I. In quo differat detractio a contumelia, susurratione, & derisione? **II.** Detrahit directe Imponens, Augens, Manifestans, in mala vertens; Indirecte vero Qui negat, aut minuit, reticet, laudatque remittit. **III.** Quanam in detractione dicatur materia gravis? **IV.** Num liceat uni, vel alteri viro prudenti verum crimen manifestare citra mortale? Quod si ab eo deinde aliis manifestetur tale crimen, quid faciendum a primo detractore? **V.** Num sit mortale citra asseverantiam referre alterius crimina audita? **VI.** Ad vitandum grave damnum innocentis occulta crimina delinquentis detegi possunt. **VII.** Num citra mortale possit delictum Perit publicum in uno loco, aut tempore publicari ubi, & quando ignoratur. **VIII.** Infamatus in uno genere num possit citra mortale in alio genere infamari? **IX.** Regulariter non est mortale seipsum infamare. Nec est de se mortale imponere sibi falsum crimen citra perjurium ad vitanda gravia tormenta. Verum autem alterius crimen occultum detegere possumus ad vitandum grave damnum. Numquam tamen citra mortale potest grave crimen alteri imponere ad se defendendum. **X.** Ad quid tenetur qui audit detrahentem? **XI.** Quanam pacto fama restituenda sit; praesertim si famosis libellis sit sublata? **XII.** Octo de causis potest quis a restitutione fama excusari, nempe si duret impotentia physica, si moralis, si compensatio, si Condonatio, si crimen sit oblitum, si infamia sublata, si crimen factum est publicum, si detractio fuit inefficax. **XIII.** Impotens famam restituere non tenetur illam pecunia compensare; quamvis probabiliter possit infamatus clam accipere aliquid ab illo in compensationem.

De Restitutione facienda ob contumeliam, derisionem, susurrationem, iudicium temerarium, & suspicionem.

I. Contumelia de se fert positivam inhonorationem, unde non opponitur Obsequantia, sed Iustitia commutativa, & ex suo genere est mortale. II. Compensatur universim dehonoriatio isthac per petitionem venia. III. Derisio fert dehonorationem cum animo confundendi derisum, & fieri solet verbis irrisoriis: Subsannatio vero fit signis derisoriis. Utraque fert culpam mortalem, si praevidetur derisus graviter contumeliosus. IV. Susurratio ordinatur ad seminandas discordias inter amicos, manifestando eorum defectus; De se est mortalis, & fert onus restitutionis. V. Iudicium, & Suspicio temeraria reducuntur ad detractionem tanquam actus internus ad externum: cum inducant malam opinionem, & contemptum proximi, ferunt de se mortalem culpam, & onus restitutionis. VI. Facilius a mortali excusatur suspicio, seu opinio temeraria, quam iudicium certum temerarium. Si indicia sint probabilia, opinio non esset temeraria, sed ea nequit sine causa aliis communicari. VII. In dubiis regulariter possumus licite assensum suspendere, quin teneamur bene opinari, sed solum tenemur non male opinari de proximo. VIII. Si tamen agitur de damno vitando, possumus dubia in deteriorem partem interpretari solum conditionate, & sic damnum praecavere. IX. Superiores ob indicia dubia possunt aliquanti panam subditos punire, eo quod non abstineant a specie mali.

De Restitutione facienda ob secreti violationem.

I. Peccat contra iustitiam commutativam, qui revelat, quae sub sigillo naturali accepit. II. Num sit gravis culpa ea uni, vel alteri viro prudenti revelare? III. Violans sigillum naturale tenetur compensare damna, quae inde sequuntur, etiamsi cum pacto tacito secretum committatur. IV. Num, & quando graviter peccet, qui aperit literas sigillo munitas? V. Non peccat, qui ad vitanda gravia tormenta secretum revelat; nisi id cedat in damnum publicum, aut ex officio ad sigillum teneatur. VI. Licitum est arcana etiam jurata sponte pandere, si illa vergant in grave damnum Communitatis, aut innocentis. Sigillum Sacramentale dumtaxat in nullo casu referari potest.

De Restitutione facienda ob furtum, rapinam, necnon ob spiritualia damna alteri illata.

I. Furtum specie differt a Rapina; haec enim superaddit furto violentiam, & injuriam personalem. II. Excusatur a mortali, qui rem alienam accipit, quando dominus est solum invitus quoad modum, non quoad substantiam. III. Ratiocinatio de futuro, seu licentia praesumpta excusat a furto, & Religiosum a vitio proprietatis; Sed ea non sufficit ad sacramentaliter absolvendum, aut ad dispensandum. IV. Votum paupertatis comparatur cum licentia, tanquam cum conditione; lex vero comparatur cum dispensatione, tanquam cum eius destructivo. V. Quantitas requisita ad furtum mortale varia est pro varietate Personarum, quae damnificantur. Aliquando
acus

acus a sartore ablatus fert damnificationem gravem, esto furtulum istud in ratione furti non sit grave, nec trahat excommunicationem latam contra furantes. VI. Num peccet mortaliter, qui post completam materiam notabilem, parum aliquid iterum furatur? VII. Num teneatur ad restitutionem sub gravi, qui advertit se per plurima furtula venialia pervenisse ad materiam notabilem, quin sit factus ditior? VIII. Quid si plures modicum quid surripiendo damnus notabile eidem inferant, advertendo dumtaxat, sed non concurrentes ad aliorum furtula? Si adversus istos feratur excommunicatio, quare sub gravi teneantur restituere modicum, quod surripuerunt? IX. In gravi necessitate differri probabiliter potest restitutio; sed non licet furari, nisi necessitas sit extrema, aut valde gravis, seu extrema affinis. X. Famuli, alique inservientes non possunt occulte ab Hevis suis surripere, quod ipsi judicant deberi ultra salarium, nisi id sit manifestum, & citra controversiam. XI. Quid possint filii a Parentibus occulte surripere citra mortale tam de bonis Profectitiis, quam de Adventitiis? Etenim Castrensia, seu quasi Castrensia ad filios spectant. XII. Uxor quandonam mortaliter peccat surripiendo aliquid de bonis mariti, aut de bonis communibus, qua scilicet percipiuntur de fructibus dotis, & Arrharum? XIII. Qui sine vi, & fraude induxit aliquem ad culpam, aut retraxit illum ab ingressu in Religionem, peccavit dumtaxat contra charitatem; at peccat contra justitiam, & ad restitutionem damnorum tenetur, si id faciat per vim, aut fraudulenter, aut si quomodocumque inducat alium ad damnificandum.

ARTICULUS VI. 171

De Restitutione facienda ob stuprum, & adulterium.

I. Ad quid teneatur deflorator Virginis, qua in stuprum sponte consensit? Et quid, si per vim, aut fraudem illam defloravit? II. Qui Virginem defloravit sic matrimonium promittendo, tenetur illam ducere, quin satis sit illam dotare, seclusa disparitate inter illos. III. Adulter ob injuriam personalem marito irrogatam tenetur petitione veniae, aut aliis signis satisfacere. Prolem suam tenetur alere post tertium annum. IV. Si nothus inter legitimos a Matre supponatur, tenetur adulter compensare damnus, quod legitimi patiuntur. V. Adultera tenetur compensare damnus, quod ex prole illegitima patiuntur legitimi, non tamen se infamando.

ARTICULUS VII. 173

De Restitutione facienda ob fraudata vectigalia.

I. Lex de solvendis vectigalibus iuste impositis ad Principis sustentationem, & Regni defensionem verius non est pure poenalis. Quid si imponantur in rebus usualibus? II. Num detur obligatio solvendi vectigalia, si dubitetur negativum iuste imponantur? III. Etiam exteri tenentur solvere vectigalia iusta. IV. Num sponte aperienda sint custodibus merces, pro quibus vectigal solvendum est? V. Custodes non obstantes fraudibus, prout ex justitia tenentur, probabiliter non tenentur ad restitutionem pena, quam fraudatores vectigalium solvissent, si manifestarentur, licet teneantur compensare damnus, quod domini subeunt. VI. Ecclesiastici quandonam tenentur vectigalia solvere? VII. Clerici conjugati, quamvis

vis gaudeant privilegio Canonis, si Virginitatem duxerint, & gestent habitum, ac consuram, non eximuntur tamen a solutione vectigalium: Nec Clerici relate ad bona, que advehunt ad negotiandum. VIII. Si custodibus non constet, quod bona sint Ecclesiasticorum, iuramento istorum standum est.

ARTICULUS VIII. 176

De Restitutione ob simoniam facienda.

I. Simonia habetur per studiosam voluntatem emendi, vendendi, aut permutandi pretio temporali rem spiritualement, aut spirituali annexam, sive pretium sit a manu, sive a lingua, sive ab obsequio. II. Ad simoniam requiritur pactum saltem implicitum, seu animus obligandi alium ad conferendam rem sacram propter temporalem, aut econtra. III. Distinguitur Simonia in Mentalem, Conventionali, & Realem. Mentalis autem requirit actionem externam positam animo simoniaco. Simonia Confidentialis in Beneficiis potest esse sive Mentalis, sive Conventionalis, sive Realis. Qualibet istarum est casus reservatus, sed poena Simoniacorum incurruntur solum a Simonia reali in Beneficiis. IV. Simonia prohibetur tam jure Divino, ac Naturali, quam Humano. Aliqua tamen simonia est solum juris Ecclesiastici, & in hac dumtaxat dari potest materia parvitas. V. Materia Simonia est res sacra, seu quomodocumque Spirituales, ac supernaturales, puta Sacramenta, Reliquia, Beneficia, Prestimonia, Sacramentalia, &c. VI. Quid de Cappellaniis, de Commendis, de Ficariatu Episcopi, de Retoriis Hospitalium, de labore in administrandis Sacramentis, & de rebus consecratis? VII. Quid de alliciente alium rebus temporalibus ad conferendas res spirituales? Quid de reportante stipendium propter concionem, aut pro docen-

Part III.

da Theologia? VIII. Quid de transfereute jus patronatus sive reale, sive personale propter pretium? Quid de resignante similiter Beneficium? Quid de commutante res spirituales lucrum afferentes? IX. Quanam Penso sit materia Simonia? Quanam etiam Resignatio Beneficiorum? Quanam redemptio vexationis licita est in Beneficiis? Quanam etiam transactio inter litigantes? X. Pro actibus jurisdictionis Ecclesiastica nihil accipi potest. Quomodo pro dispensationibus a Curia Romana aliquid accipiatur? XI. Num Pontifex possit simoniam incurrere etiam juris Ecclesiastici? XII. Excusaturne a Simonia juris humani, qui illam sciente, & dissimulante Pontifice exercet? XIII. Sex de causis, seu titulis excusari potest a simonia, qui dat temporale occasione spirituales; nempe titulo sustentationis, liberalitatis, laboris extrinseci, privationis alicujus lucri, redemptionis vexationis iniusta, & ratione consuetudinis. XIV. Qui, verbi gratia, celebrat, si detur stipendium, aliter eo die non celebraturus, non habet pro motivo secundario presse dicto stipendium, sed solum pro motivo excitante, & occasionali; aliter esset simoniacus. XV. Quanam redemptio iniusta vexationis licita sit? XVI. Simoniace datur pecunia intercessori immediato ad Beneficium obtinendum. Sed quid si detur intercessori mediato? XVII. Beneficii collatio facta Titio ignorantis Simoniam ab alio commissam ad tale Beneficium obtinendum est irrita, nisi in fraudem simonia committatur, aut nisi electus resistat. Gaudet tamen hic beneficio triennalis possessionis. XVIII. Quanam censura ferantur in Simoniacos? Quanam actus simoniaci sint invalidi; & quanam restitutio iis imponatur? XIX. Pretium simoniace acceptum danti ne, an pauperibus restituendum est? XX. Pretii hujus restitutio facienda est, etiamsi non detur obligatio ex justitia ponendi rem sacram, qua venditur. XXI. Quid si conferens rem sacram privet se in gratiam

F

riam

tiam alterius commodo aliquo sive temporali, sive spiritali? XXII. Qui rem sacram emit, illam non tenetur restituere, quamvis vendens teneatur restituere pretium, quod pro illa accepit. XXIII. De Restitutione ob usuram faciendam remissive.

ARTIC. IX. 196

De Restitutione faciendam ob Horarum, & Residentiæ omissionem.

I. Beneficarii post sex menses a Beneficii possessione, si Horas non recitent, tenentur ante sententiam iudicis fructus restituere pro rata omissionis, erogando illos aut in fabricam Beneficii, aut in pauperes. Explicavit Pius V. quid sonet ly pro rata omissionis. II. Probabiliter non tenetur ad restitutionem, qui inculpabiliter Horas omisit. III. Datum ob causam restituendum est causa non subsequuta, nisi aliud constet ex voluntate dantis. IV. Omittens partem aliquam minorem, quam sit Hora parva, probabiliter nihil restituere debet. V. Qui recitat quidem Horas, sed sine attentione debita, sicut peccat graviter, ita ad restitutionem fructuum obligatur. VI. Pariter Canonicus recitans in Choro sine debita attentione distributiones retinere non potest. VII. Beneficiarius in excommunicationem lapsus, si recitet Horas, &

munus suum præstet, potest fructus Beneficii retinere. Quid de excommunicatione vitando? VIII. Sicut infirmus, ita injuste detrusus in carcerem, aut excommunicatus potest distributiones lucrari, quamvis absit a Choro; cum non debeat innocens hanc poenam subire. IX. Qui iuste est excommunicatus, non potest distributiones lucrari, quamvis per ipsum non stet, quominus absolvatur. X. Beneficiarius post sex menses omittens officium, si monitus non respiciat, Beneficio privandus est. XI. Restitutio potest fieri non solum pauperibus, aut in utilitatem fabricæ Ecclesiæ, sed etiam in utilitatem fabricæ domus Beneficii, aut in meliorandis agris; Et potest etiam fieri offerendo suffragia pro defunctis; Quod si ipse Beneficiarius sit pauper, potest sibi applicare fructus restituendos. XII. Pauper, antequam sibi tradantur in elemosynam fructus restituendi, non potest eos Beneficario ipsi donare; Nec talis donatio est valida, si sit coacta. XIII. Restituendi sunt dumtaxat fructus respondententes oneri Horarum, non vero respondententes aliis beneficiis, quibus sit satis. Sed quomodo sit ea pars? XIV. Quinam teneantur in Choro officium recitare? XV. Perstringuntur, quæ spectant ad restitutionem faciendam a Beneficariis non residemibus.

F I N I S.